

УДК 37.018.43:355.40

<https://orcid.org/0000-0002-2115-8363>

<https://doi.org/10.34142/23128046.2026.60.15>

А. П. Чкалов

КРИТЕРІЇ, ПОКАЗНИКИ ТА РІВНІ СФОРМОВАНOSTІ ПРОФЕСІЙНОЇ МОБІЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ РОЗВІДКИ

У статті розкрито питання визначення критеріїв, показників і рівнів сформованості професійної мобільності майбутніх офіцерів розвідки у процесі їх фахової підготовки у вищих військових навчальних закладах. Метою статті є визначення, теоретичне обґрунтування та характеристика критеріїв, показників і рівнів сформованості професійної мобільності майбутніх офіцерів розвідки у процесі професійної підготовки у вищих військових навчальних закладах. Для досягнення поставленої мети використано комплекс теоретичних методів дослідження, зокрема аналіз, синтез, узагальнення та систематизацію науково-педагогічної літератури й нормативно-правових документів у сфері військової освіти. Також застосовано метод порівняння наукових підходів і метод педагогічного моделювання для розроблення діагностичного інструментарію визначення сформованості професійної мобільності майбутніх офіцерів розвідки.

У дослідженні уточнено суть поняття професійної мобільності майбутнього офіцера розвідки, яку визначено як інтегративну професійно-особистісну якість, що проявляється у здатності ефективно адаптуватися до змінних умов службово-бойової діяльності, використовувати різні стратегії розвідувальної діяльності, швидко реагувати на зміни оперативної обстановки та ефективно взаємодіяти з іншими членами підрозділу. Визначено структуру професійної мобільності майбутніх офіцерів розвідки, що охоплює мотиваційний, пізнавальний, діяльнісний і рефлексивний компоненти.

На основі визначеної структури обґрунтовано систему критеріїв сформованості професійної мобільності майбутніх офіцерів розвідки: мотиваційно-ціннісний, когнітивний, діялісно-комунікативний та рефлексивний. Для кожного з критеріїв визначено відповідні показники, що відображають рівень розвитку професійно значущих характеристик курсантів. Також розроблено систему рівнів сформованості професійної мобільності (низький, середній, високий) і запропоновано комплекс методів діагностики, які можуть бути використані для оцінювання рівня розвитку відповідних компонентів професійної мобільності у процесі професійної підготовки.

Creative Commons Attribution
NonCommercial 4.0 International

Отримані результати дозволяють розглядати професійну мобільність як важливу інтегративну характеристику професійної підготовки майбутніх офіцерів розвідки.

Ключові слова: професійна мобільність; майбутні офіцери розвідки; професійна підготовка; критерії сформованості; показники і рівні сформованості; діагностичний інструментарій; вищі військові навчальні заклади; військова освіта.

Chkalov A. P. Criteria, indicators, and levels of professional mobility development of future intelligence officers. The article addresses the issue of determining the criteria, indicators, and levels of professional mobility development for future intelligence officers during their professional training at higher military educational institutions. The purpose of the article is to identify, theoretically substantiate, and characterise the criteria, indicators, and levels of professional mobility development of future intelligence officers during their professional training at higher military educational institutions. To achieve this goal, a set of theoretical research methods was employed, including the analysis, synthesis, generalisation, and systematisation of scientific and pedagogical literature, as well as regulatory documents, in the field of military education. In addition, the methods of comparing scientific approaches and pedagogical modelling were applied to develop diagnostic tools for determining the level of professional mobility development of future intelligence officers.

As a result of the study, the essence of the concept of professional mobility of a future intelligence officer was clarified and defined as an integrative professional and personal quality manifested in the ability to effectively adapt to changing conditions of service and combat activity, apply various strategies of intelligence operations, promptly respond to changes in the operational situation, and interact effectively with other members of the unit. The structure of professional mobility of future intelligence officers was determined, including motivational, cognitive, activity-based, and reflective components.

Based on the defined structure, a system of criteria for the development of professional mobility of future intelligence officers was substantiated, namely: motivational-value, cognitive, activity-communicative, and reflective criteria. For each criterion, corresponding indicators were identified that reflect the level of development of cadets' professionally significant characteristics. A system of levels of professional mobility development (low, medium, and high) was also developed, along with a set of diagnostic methods to assess the level of development of the relevant components of professional mobility during professional training.

The results obtained make it possible to consider professional mobility an important integrative characteristic of the professional training of future intelligence officers.

Keywords: *professional mobility; future intelligence officers; professional training; development criteria; indicators and levels of development; diagnostic tools; higher military educational institutions; military education.*

Вступ. Сучасні умови розвитку сектору безпеки і оборони України, зумовлені триваючою збройною агресією російської федерації та трансформацією характеру воєнних дій, висувають нові вимоги до професійної підготовки військових. Особливої ваги набуває підготовка офіцерів розвідки, діяльність яких здійснюється в умовах високої динаміки оперативної обстановки, інформаційної невизначеності та необхідності швидкого прийняття рішень. У таких умовах одним із ключових професійно важливих якостей майбутнього офіцера виступає професійна мобільність, що передбачає здатність до швидкої адаптації, оволодіння новими функціями, технологіями і формами діяльності.

Актуальність формування професійної мобільності майбутніх офіцерів підкреслюється у низці нормативно-правових документів України. Зокрема, у «Стратегії воєнної безпеки України» визначено необхідність розвитку професійного та інтелектуального потенціалу військовослужбовців, їх здатності діяти в умовах швидкої зміни безпекового середовища (Strategiia voiennoi bezpeky Ukrainy, 2021). У «Положенні про особливості організації освітнього процесу у вищих військових навчальних закладах Міністерства оборони України, військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти, закладах фахової передвищої військової освіти» наголошується на потребі підготовки військових фахівців, здатних до постійного професійного розвитку, інноваційної діяльності та адаптації до нових викликів (Polozhennia, 2024).

Крім того, Закон України «Про освіту» та Закон України «Про вищу освіту» акцентують увагу на формуванні компетентностей, що забезпечують здатність особистості до безперервного навчання, гнучкого реагування на зміни та професійного саморозвитку (Zakon Ukrainy “Pro osvitu”, 2017; Zakon Ukrainy “Pro vyshchu osvitu”, 2014). У контексті військової підготовки ці положення набувають особливої значущості, оскільки сучасні бойові дії характеризуються активним впровадженням нових технологій, засобів розвідки, інформаційних систем і тактичних підходів.

Реалії російсько-української війни демонструють, що ефективність діяльності розвідувальних підрозділів значною мірою залежить від здатності військовослужбовців швидко адаптуватися до змін, опановувати нові засоби та методи ведення розвідки, діяти в умовах невизначеності та високого рівня ризику.

Це зумовлює потребу в підготовці офіцерів, які володіють не лише ґрунтовними знаннями, а й розвинуеною здатністю до професійної мобільності.

Аналіз науково-педагогічної літератури свідчить про інтерес дослідників як до формування професійної мобільності фахівців, так і до розроблення діагностувального апарату. Так, В. Тарасов дослідив проблему формування професійної мобільності майбутніх офіцерів військових закладів вищої освіти у процесі фахової підготовки. Автор визначив сутність поняття професійної мобільності та виокремив її основні компоненти: мотиваційно-діяльнісний, управлінський, соціокультурний та оцінний. У дослідженні також обґрунтовано педагогічні умови та розроблено модель формування професійної мобільності майбутніх офіцерів із визначенням критеріїв, показників і рівнів її сформованості (Tarasov, 2025).

О. Ієвлєв, І. Чорна дослідили критерії сформованості професійної мобільності майбутніх викладачів, що навчаються на економічних спеціальностях. Автори виокремили мотиваційно-ціннісний, когнітивно-діяльнісний, особистісно-креативний та комунікативно-іншомовний критерії, а також визначили відповідні показники і рівні сформованості професійної мобільності (Ievliev, 2021).

Т. Шевченко, С. Сизихін дослідили критерії, показники та рівні сформованості фізичної готовності майбутніх офіцерів-правоохоронців до виконання завдань у різних умовах службово-бойової діяльності. Автори наголошують на необхідності модернізації програм фізичної та спеціальної фізичної підготовки у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання (Shevchenko, 2023).

Водночас, аналіз наукових досліджень свідчить, що проблема визначення критеріїв, показників і рівнів сформованості професійної мобільності майбутніх офіцерів розвідки в освітньому процесі ВВНЗ залишається недостатньо розробленою.

Мета статті – визначити, теоретично обґрунтувати та схарактеризувати критерії, показники і рівні сформованості професійної мобільності майбутніх офіцерів розвідки у процесі професійної підготовки у вищих військових навчальних закладах.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети було використано комплекс взаємопов'язаних теоретичних і емпіричних методів дослідження. До теоретичних методів належать аналіз, синтез, узагальнення та систематизація науково-педагогічної літератури, нормативно-правових документів у сфері

військової освіти та професійної підготовки військовослужбовців. Вони використовувались з метою уточнення суті поняття «професійна мобільність майбутніх офіцерів розвідки» та визначення її структури. Методи порівняння та узагальнення наукових підходів було застосовано для обґрунтування критеріїв, показників і рівнів сформованості професійної мобільності майбутніх офіцерів розвідки. Метод педагогічного моделювання застосовано для розроблення діагностичного інструментарію визначення сформованості професійної мобільності майбутніх офіцерів розвідки у процесі їх професійної підготовки.

Результати. Для визначення рівнів сформованості професійної мобільності майбутніх офіцерів розвідки було розроблено систему критеріїв, показників та рівнів. Критерії дають змогу визначити основні характеристики досліджуваного явища та забезпечують можливість комплексного оцінювання сформованості професійної мобільності у процесі фахової підготовки курсантів.

Професійну мобільність майбутнього офіцера розвідки ми розглядаємо як готовність до ефективної адаптації до різних умов і ситуацій, які виникають у процесі виконання службових обов'язків, що передбачає здатність до виконання завдань і використання різних стратегій у процесі розвідувальної діяльності, готовність до швидкого реагування на зміни у воєнній ситуації, адаптації до використання нових технологій і методів роботи, а також здатність до ефективного спілкування і співпраці з іншими членами команди в умовах стресу і невизначеності (Chkalov, 2024).

У структурі професійної мобільності виокремили мотиваційний, пізнавальний, діяльнісний і рефлексивний компоненти, що відображають спрямованість особистості на професійний розвиток, рівень професійних знань, здатність до їх практичного застосування та уміння аналізувати результати власної діяльності.

З огляду на визначену структуру професійної мобільності майбутніх офіцерів розвідки, було виокремлено такі критерії її сформованості: мотиваційно-ціннісний, когнітивний, діялісно-комунікативний, рефлексивний. Кожен із зазначених критеріїв розкривається через систему показників, що дозволяють визначити рівень його сформованості, а також відповідні методи діагностики (Таблиця 1).

Таблиця 1

Критерії, показники і рівні сформованості професійної мобільності майбутніх офіцерів розвідки у вищих військових навчальних закладах

Критерії	Показники	Рівні	Методи діагностики
<i>Мотиваційно-ціннісний</i>	Сформованість внутрішньої мотивації до професійного саморозвитку та готовності до змін в умовах динамічного середовища. Сформованість у курсантів прагнення до опанування нових знань, технологій та розширення професійної компетентності для успішної адаптації. Здатність поєднувати особистісні професійні цілі з вимогами служби та потребами розвитку військової організації.	Низький Середній Високий	Методика діагностики мотивації до успіху (Т. Елерс) Методика «Незакінчені речення» (Дж. Сакс, С. Леві) Опитувальник професійної спрямованості особистості (Б. Басс) Анкета «Готовність до навчання упродовж життя» (авторська, адаптована) Інтерв'ю за компетентнісним підходом (напівструктуроване, адаптоване для курсантів)
<i>Когнітивний</i>	Сформованість у курсантів знань про сутність, структуру та чинники професійної мобільності у військовій сфері. Сформованість уявлень про можливості професійного зростання, перекваліфікації та адаптації в умовах змін безпеки й технічного середовища. Здатність до критичного аналізу інформації, прогнозування ситуацій і прийняття рішень в умовах невизначеності.	Низький Середній Високий	Тестування (авторська діагностична карта знань з професійної мобільності). Опитувальник на виявлення обізнаності в питаннях мобільності (авторський, розроблений за специфікою фаху). Есе «Мій маршрут професійного розвитку в умовах змін». Метод кейс-аналізу (оцінювання рішень у змодельованих ситуаціях професійного ризику)
<i>Діяльнісно-комунікативний</i>	Сформованість у курсантів навичок ефективною міжособистісної взаємодії в умовах командної та міжфункціональної співпраці. Здатність оперативно адаптувати власну діяльність до нових умов, вимог і	Низький Середній Високий	Анкета «Team Work Skills Questionnaire» – питання про частоту використання навичок командної роботи. Опитувальник «Communication Style – Assertiveness Questionnaire (WORK)». Кейс-метод.

	обставин професійного середовища. Сформованість готовності до прийняття нестандартних рішень у професійній діяльності в умовах високої динаміки та стресу.		
Рефлексивний	Сформованість у курсантів здатності до самоаналізу професійного досвіду, оцінювання власної ефективності та виявлення напрямів для розвитку. Здатність усвідомлено коригувати професійну поведінку залежно від змін у завданнях, умовах служби та вимогах середовища.	Низький Середній Високий	Методика «Reflective Practice Self-Assessment» (L. Lawrence-Wilkes & A. Chapman) – опитувальник самооцінки рефлексивної практики. Опитувальник саморефлексії («Self-Reflection Questionnaire») – структуровані питання про зміни в поведінці, аналіз дій, планування змін. Заповнення аналітичних карт за результатами виконання завдання

Розглянемо більш докладно кожен із визначених критеріїв. *Мотиваційно-ціннісний критерій* відображає спрямованість особистості курсанта на професійний розвиток, його ставлення до майбутньої професійної діяльності та готовність до постійного самовдосконалення. У контексті підготовки майбутніх офіцерів розвідки цей критерій характеризує рівень сформованості внутрішніх мотивів до професійної діяльності, прагнення до опанування нових знань, технологій і способів виконання поставлених завдань, а також усвідомлення значущості професійної мобільності для ефективного виконання завдань у змінних умовах безпекового середовища.

Науковці підкреслюють, що мотиваційний складник є базовим чинником розвитку професійної мобільності, оскільки саме вона визначає готовність особистості до професійного саморозвитку, адаптації до нових умов діяльності та активного пошуку ефективних способів вирішення професійних завдань (Tarasov, 2021; Ievliev, 2021). Водночас, дослідники наголошують, що мотиваційно-ціннісна спрямованість фахівця пов'язана з усвідомленням значущості безперервного професійного навчання, формуванням позитивного ставлення до інновацій, готовністю до змін (Kovalchuk, 2020).

Основними показниками мотиваційно-ціннісного критерію є такі: сформованість внутрішньої мотивації до професійного саморозвитку та готовності до змін в умовах динамічного професійного середовища; прагнення до опанування нових знань, технологій та розширення професійної компетентності; здатність поєднувати особистісні професійні цілі з вимогами військової служби. Сукупність зазначених показників дає змогу оцінити рівень усвідомленості курсантами значущості професійної мобільності для майбутньої діяльності офіцера розвідки.

Для діагностики сформованості мотиваційно-ціннісного критерію було використано комплекс взаємодоповнюючих методів, зокрема, методику діагностики мотивації до успіху Т. Елерса (Ehlers, 1999), методику «Незакінчені речення» (Sacks, 1950), опитувальник професійної спрямованості особистості Б. Басса, анкету «Готовність до навчання упродовж життя», а також напівструктуроване інтерв'ю за компетентнісним підходом. Застосування визначеного комплексу діагностичних методів дозволяє отримати достатньо об'єктивну інформацію про рівень сформованості мотиваційних установок курсантів щодо професійного розвитку та їх готовності до професійної мобільності.

Когнітивний критерій характеризує рівень сформованості у курсантів системи знань про суть, структуру та чинники професійної мобільності, а також здатність застосовувати ці знання для аналізу професійних ситуацій і прийняття рішень у змінних умовах військової діяльності. У сучасних умовах трансформації безпекового середовища особливого значення набуває підготовка офіцерів, здатних швидко орієнтуватися у складних інформаційних потоках, аналізувати оперативну обстановку та прогнозувати можливі сценарії розвитку подій. Саме тому когнітивний компонент професійної мобільності пов'язаний не лише з обсягом професійних знань, а й із розвитком аналітичного мислення, здатності до інтерпретації інформації та прийняття обґрунтованих рішень в умовах невизначеності.

Дослідники підкреслюють, що когнітивний складник професійної мобільності передбачає глибоке розуміння особливостей професійної діяльності, здатність до опанування нових знань і формування гнучкого мислення, необхідного для адаптації до змін у професійному середовищі (Tarasov, 2025; Shkalov, 2024). У наукових працях також наголошується, що розвиток аналітичних і прогностичних умінь є важливим чинником підготовки майбутніх

офіцерів до ефективної діяльності у складних та непередбачуваних умовах службово-бойової діяльності (Holovko, 2023; Korol, 2024).

Основними показниками когнітивного критерію є: сформованість у курсантів знань про суть, структуру та чинники професійної мобільності у військовій сфері; сформованість уявлень про можливості професійного зростання, перекваліфікації та адаптації в умовах змін безпеки й технологічного середовища; здатність до критичного аналізу інформації, прогнозування ситуацій і прийняття рішень в умовах невизначеності. Сукупність зазначених показників дозволяє оцінити рівень усвідомлення курсантами значущості професійної мобільності та їх готовність до інтелектуально складної діяльності у сфері військової розвідки.

Для діагностики сформованості когнітивного критерію було використано комплекс взаємодоповнювальних методів. Зокрема, застосовано тестування (авторська діагностична карта знань з професійної мобільності), авторський опитувальник на виявлення обізнаності у питаннях мобільності, есе «Мій маршрут професійного розвитку в умовах змін», а також метод кейс-аналізу, який дозволяє оцінити здатність курсантів приймати рішення у змодельованих професійних ситуаціях ризику та невизначеності.

Діяльнісно-комунікативний критерій відображає здатність курсантів ефективно реалізовувати професійну діяльність у взаємодії з іншими учасниками команди, а також адаптувати власну поведінку до змінних умов професійного середовища. У контексті підготовки майбутніх офіцерів розвідки цей критерій характеризує сформованість практичних умінь командної взаємодії, комунікативної компетентності, готовності до прийняття рішень та виконання завдань у складних і динамічних умовах професійної діяльності (Kostiushko, 2023). Ефективність виконання розвідувальних завдань значною мірою залежить від здатності майбутніх військовослужбовців швидко координувати свої дії з іншими членами команди, підтримувати взаєморозуміння та діяти узгоджено у ситуаціях підвищеного ризику.

Дослідники підкреслюють, що професійна діяльність офіцера пов'язана з необхідністю прийняття рішень у складних і часто непередбачуваних умовах, що вимагає високого рівня комунікативних умінь, лідерських якостей і здатності до оперативної адаптації до змін (Boiarska-Homenko, 2024; Pikus, 2025). У наукових працях також наголошується, що формування здатності до ефективної командної взаємодії є важливим складником професійної підготовки майбутніх офіцерів,

оскільки саме колективна діяльність забезпечує узгодженість дій підрозділу та ефективність виконання завдань (Ryndin, 2025; Shevchenko, 2023).

Крім того, дослідники військової освіти зазначають, що розвиток діяльнісно-комунікативних умінь пов'язаний із формуванням у курсантів здатності до швидкого прийняття рішень, гнучкого реагування на зміну обстановки та ефективного використання власного досвіду у нових ситуаціях професійної діяльності (Korol, 2024; Zelenyi, 2024).

Основними показниками діяльнісно-комунікативного критерію є: сформованість у курсантів навичок ефективної міжособистісної взаємодії в умовах командної і міжфункціональної співпраці; здатність оперативно адаптувати власну діяльність до нових умов, вимог і обставин професійного середовища; сформованість готовності до прийняття нестандартних рішень у професійній діяльності в умовах високої динаміки та стресу. Наявність зазначених показників свідчить про здатність курсантів ефективно реалізовувати професійну діяльність у складних умовах майбутньої військової служби.

Для діагностики сформованості діяльнісно-комунікативного критерію було використано комплекс методів, спрямованих на оцінювання рівня командної взаємодії, комунікативних умінь та здатності до прийняття рішень у змодельованих професійних ситуаціях. Зокрема, застосовано анкету «Team Work Skills Questionnaire», що дозволяє визначити рівень розвитку навичок командної роботи, опитувальник «Communication Style – Assertiveness Questionnaire (WORK)», спрямований на оцінювання стилю професійної комунікації та рівня асертивності, а також кейс-метод, що передбачає аналіз змодельованих професійних ситуацій і дозволяє оцінити здатність курсантів приймати рішення та координувати дії у складних умовах професійної діяльності.

Рефлексивний критерій характеризує здатність курсантів до усвідомленого аналізу власної професійної діяльності, оцінювання результатів виконаних завдань та визначення напрямів подальшого професійного розвитку. У контексті підготовки майбутніх офіцерів розвідки рефлексія виступає важливим механізмом професійного вдосконалення, оскільки дозволяє осмислювати власний досвід, виявляти помилки та знаходити більш ефективні способи виконання завдань. Здатність до рефлексії сприяє формуванню гнучкого професійного мислення, що є необхідним для діяльності в умовах невизначеності, високого рівня ризику та швидкої зміни оперативної обстановки.

Науковці зазначають, що рефлексія є важливим чинником професійного становлення фахівця, оскільки забезпечує усвідомлення власного досвіду,

розвиток критичного мислення та здатність до самокорекції професійної поведінки (Zelenyi, 2023; Chkalov, 2024). У дослідженнях також підкреслюється, що здатність до аналізу власної діяльності сприяє формуванню готовності до безперервного професійного саморозвитку, що є важливою умовою ефективної підготовки майбутніх офіцерів розвідки (Zelenyi, 2024).

Основними показниками рефлексивного критерію є: сформованість у курсантів здатності до самоаналізу професійного досвіду, оцінювання власної ефективності та виявлення напрямів для розвитку; здатність усвідомлено коригувати професійну поведінку залежно від змін у завданнях, умовах служби та вимогах професійного середовища. Наявність цих показників свідчить про здатність майбутніх офіцерів аналізувати власні дії, робити висновки з отриманого досвіду та вдосконалювати професійну діяльність.

Для діагностики сформованості рефлексивного критерію було використано комплекс методів, що дозволяють оцінити рівень розвитку рефлексивних умінь курсантів. Зокрема, застосовано методику «Reflective Practice Self-Assessment» (Lawrence-Wilkes, 2015), що спрямована на визначення рівня самооцінки рефлексивної практики, опитувальник саморефлексії («Self-Reflection Questionnaire»), що передбачає аналіз змін у поведінці, досвіді та плануванні професійного розвитку, а також заповнення аналітичних карт за результатами виконання завдання, що дозволяє оцінити здатність курсантів до осмислення власних дій і прийнятих рішень у процесі професійної діяльності.

Обговорення. Аналіз результатів проведеного дослідження з наявними науковими напрацюваннями у сфері професійної підготовки військових засвідчує їх концептуальну узгодженість і водночас розширення підходів до визначення критеріїв і показників сформованості професійної мобільності майбутніх офіцерів розвідки у системі військової освіти. Зокрема, результати дослідження В. Тарасова (Tarasov, 2025) узгоджуються з положеннями нашої роботи щодо необхідності комплексного підходу до формування професійної мобільності майбутніх офіцерів. Автор визначає структуру професійної мобільності через мотиваційно-діяльнісний, управлінський, соціокультурний та оцінний компоненти. У проведеному дослідженні ці підходи отримали подальший розвиток шляхом уточнення структури професійної мобільності майбутніх офіцерів розвідки та виокремлення критеріїв її сформованості, що дозволило більш системно представити діагностичний апарат досліджуваного явища.

Результати дослідження О. Ієвлева та І. Чорної (Ievliev, 2021), присвячені визначенню критеріїв сформованості професійної мобільності майбутніх викладачів, також корелюють із висновками нашої роботи, де ці ідеї були адаптовані до специфіки професійної підготовки майбутніх офіцерів розвідки, що передбачає врахування особливостей військово-професійної діяльності, зокрема необхідності прийняття рішень у складних і динамічних умовах.

Окремі положення співвідносяться також із результатами Т. Шевченка і С. Сизихіна (Shevchenko, 2023) та отримали подальший розвиток через розроблення комплексної системи критеріїв, показників, рівнів і методів діагностики сформованості професійної мобільності майбутніх офіцерів розвідки.

Водночас, результати нашої роботи узгоджуються з дослідженнями, присвяченими професійному розвитку військовослужбовців та формуванню здатності до безперервного професійного самовдосконалення. Так, І. Зелений та А. Боярська-Хоменко (Zelenyi, 2024) підкреслюють важливість професійного саморозвитку офіцерів упродовж військової кар'єри, що безпосередньо пов'язано з формуванням їх професійної мобільності. У нашому дослідженні цей аспект знайшов відображення у визначенні рефлексивного критерію, який характеризує здатність курсантів до самоаналізу професійної діяльності та коригування власної поведінки відповідно до вимог професійного середовища.

Отже, на відміну від попередніх досліджень, у статті запропоновано системний підхід до визначення критеріїв, показників і рівнів сформованості професійної мобільності майбутніх офіцерів розвідки. Розроблений діагностичний апарат дозволяє розглядати професійну мобільність як інтегративну професійно-особистісну якість, що формується у процесі професійної підготовки курсантів та проявляється у здатності ефективно діяти в умовах змінного безпекового середовища.

Висновки. У статті теоретично обґрунтовано критерії, показники та рівні сформованості професійної мобільності майбутніх офіцерів розвідки у процесі їх професійної підготовки у ВВНЗ. Уточнено суть поняття професійної мобільності майбутнього офіцера розвідки. Визначено структуру професійної мобільності майбутніх офіцерів розвідки, що охоплює мотиваційний, пізнавальний, діяльнісний і рефлексивний компоненти. На основі цієї структури обґрунтовано систему критеріїв її сформованості: мотиваційно-ціннісний, когнітивний, діялісно-комунікативний та рефлексивний, для кожного з яких визначено відповідні показники. Розроблено систему рівнів сформованості

професійної мобільності (низький, середній, високий) та запропоновано комплекс методів діагностики, що дозволяють оцінити рівень розвитку відповідних характеристик у курсантів.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з експериментальною перевіркою ефективності запропонованої системи критеріїв і методів діагностики у процесі професійної підготовки майбутніх офіцерів розвідки.

ЛІТЕРАТУРА

- Bass B. M. Manual for the Orientation Inventory. Palo Alto : Consulting Psychologists Press, 1967. 55 p.
- Ehlers T. Motivation for Success Test: Manual and Interpretation Guidelines. Hamburg : Psychological Institute, 1999. 45 p.
- Lawrence-Wilkes L., Chapman A. Reflective practice in higher education: A guide to reflective practice for educators. London : Routledge, 2015. 198 p.
- Sacks J. M., Levy S. The Sentence Completion Test in Personality Assessment. New York : Psychological Corporation, 1950. 63 p.
- Боярська-Хоменко А.В., Риндін Ю.І. Роль коучингу у формуванні військового лідерства майбутніх офіцерів розвідки. *Теорія та методика навчання та виховання*. 2024. № 56. С. 22-36. DOI: <https://doi.org/10.34142/23128046.2024.56.02>
- Головко О. М., Карпенко О. М., Корольова А. В., Олексієнко С. В. Критерії, рівні, показники сформованості готовності майбутніх офіцерів до фізичного захисту від «дронів». *Інноваційна педагогіка*. 2023. Вип. 51. С. 103–107. DOI: <https://doi.org/10.32782/ip/b5.1.20>
- Закон України «Про вищу освіту». 2014. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>
- Закон України «Про освіту». 2017. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
- Зелений І. Реалізація принципу неперервності у контексті трансформації системи військової освіти. Засоби навчальної та науково-дослідної роботи. 2023. Вип. 61. С. 19–29. DOI: <https://doi.org/10.34142/2312-1548.2023.61.02>
- Зелений І.І., Боярська-Хоменко А.В. Професійний саморозвиток офіцерів розвідки у контексті реалізації принципу освіти впродовж військової кар'єри. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*. 2024. Вип. 1 (25). С. 86-97. DOI: [https://doi.org/10.35387/od.1\(25\).2024.86-97](https://doi.org/10.35387/od.1(25).2024.86-97)
- Ієвлєв О. М., Чорна І. І. Критерії сформованості професійної мобільності майбутніх викладачів, що навчаються на економічних спеціальностях. *Збірник наукових праць «Педагогічні науки»*. 2021. Вип. 95. С. 92–97. DOI: <https://doi.org/10.32999/ksu2413-1865/2021-95-13>
- Король Д. А., Чкалов А. П. Педагогічні умови підвищення ефективності практично-польової підготовки майбутніх офіцерів розвідки. *Теорія та методика навчання та виховання*. 2024. № 56. С. 51-65. DOI: <https://doi.org/10.34142/23128046.2024.56.04>
- Костюшко І. А. Стратегії командотворення у процесі навчання курсантів-десантників. *Теорія та методика навчання та виховання*. 2023. № 55. С. 87-96 DOI: <https://doi.org/10.34142/23128046.2023.55.08>
- Пікус Д. Л. Лідерський потенціал як чинник формування готовності інструкторів навчальних центрів ЗСУ до професійної взаємодії. *Теорія та методика навчання та виховання*. 2025. № 59. С. 250-263. DOI: <https://doi.org/10.34142/23128046.2025.59.18>

- Положення про особливості організації освітнього процесу у вищих військових навчальних закладах Міністерства оборони України, військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти, закладах фахової передвищої військової освіти. 2024. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0453-24#Text>
- Риндін Ю.І. Порівняльний аналіз фахової та курсової підготовки майбутніх офіцерів розвідки у контексті формування військового лідерства. *Інноваційна педагогіка*. Випуск 86. Том 1. 2025. DOI <https://doi.org/10.32782/ip/86.1.4>
- Стратегія воєнної безпеки України. 2021. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/121/2021#Text>
- Тарасов В. В. Формування професійної мобільності майбутніх офіцерів військових ЗВО у процесі фахової підготовки : дис. ... : 015. Вінниця: ВДПУ, 2025. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. 293 с.
- Чкалов А. Зміст поняття професійної мобільності майбутніх офіцерів розвідки у вітчизняній педагогічній думці. *Психолого-педагогічні проблеми вищої і середньої освіти в умовах сучасних викликів: теорія і практика* : матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф., Харків, 20–21 берез. 2024 р. Харків, 2024. С. 393–398.
- Шевченко Т. Г., Сизихін С. В. Критерії, показники та рівні сформованості фізичної готовності майбутніх офіцерів-правоохоронців до виконання завдань за призначенням у різних умовах службово-бойової діяльності з акцентованим використанням тренувальних петель TRX. *Підготовка правоохоронців в системі МВС України в умовах воєнного стану* : збірник наукових праць. Вінниця, 2023. С. 464–468.

REFERENCES

- Bass, B.M. (1967). *Manual for the Orientation Inventory*. Palo Alto : Consulting Psychologists Press. 55.
- Ehlers, T. (1999). *Motivation for Success Test: Manual and Interpretation Guidelines*. Hamburg : Psychological Institute. 45.
- Lawrence-Wilkes, L. & Chapman, A. (2015). *Reflective practice in higher education: A guide to reflective practice for educators*. London : Routledge. 198.
- Sacks, J. M. & Levy, S. (1950). *The Sentence Completion Test in Personality Assessment*. New York : Psychological Corporation. 63.
- Boiarska-Khomenko, A.V. & Ryndin, Yu. I. (2024). Rol kouchynhu u formuvanni viiskovoho liderstva maibutnikh ofitseriv rozvidky [The role of coaching in the formation of military leadership of future intelligence officers]. *Teoriia ta metodyka navchannia ta vykhovannia*. 56. 22–36. <https://doi.org/10.34142/23128046.2024.56.02> [in Ukrainian]
- Holovko, O. M., Karpenko, O. M., Korolova, A. V. & Oleksiienko, S.V. (2023). Kryterii, rivni, pokaznyky sformovanosti hotovnosti maibutnikh ofitseriv do fizychnoho zakhystu vid «droniv» [Criteria, levels and indicators of the readiness of future officers for physical protection against drones]. *Innovatsiina pedahohika*. 51. 103–107. <https://doi.org/10.32782/ip/b5.1.20> [in Ukrainian]
- Zakon Ukrainy «Pro vyshchu osvitu» [Law of Ukraine “On Higher Education”]. (2014). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> [in Ukrainian]
- Zakon Ukrainy «Pro osvitu» [Law of Ukraine “On Education”]. (2017). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> [in Ukrainian]
- Zelenyi, I. (2023). Realizatsiia pryncypu neperervnosti u konteksti transformatsii systemy viiskovoi osvity [Implementation of the principle of continuity in the context of transformation of the military education system]. *Zasoby navchalnoi ta naukovo-doslidnoi roboty*. 61. 19–29. <https://doi.org/10.34142/2312-1548.2023.61.02> [in Ukrainian]

- Zelenyi, I. I. & Boiarska-Khomenko, A. V. (2024). Profesiyni samorozvytok ofitseriv rozvidky u konteksti realizatsii pryntsypu osvity vprodovzh viiskovoi kariery [Professional self-development of intelligence officers in the context of implementing the principle of lifelong education during a military career]. *Osvita doroslykh: teoriia, dosvid, perspektyvy*. 1(25). 86–97. [https://doi.org/10.35387/od.1\(25\).2024.86-97](https://doi.org/10.35387/od.1(25).2024.86-97) [in Ukrainian]
- Ievliev, O. M. & Chorna, I. I. (2021). Kryterii sformovanosti profesiinoi mobilnosti maibutnikh vykladachiv, shcho navchaiutsia na ekonomichnykh spetsialnostakh [Criteria for the development of professional mobility of future teachers studying economic specialities]. *Zbirnyk naukovykh prats "Pedahohichni nauky"*. 95. 92–97. <https://doi.org/10.32999/ksu2413-1865/2021-95-13> [in Ukrainian]
- Korol, D. A. & Chkalov, A. P. (2024). Pedahohichni umovy pidvyshchennia efektyvnosti praktychnopolovoi pidhotovky maibutnikh ofitseriv rozvidky [Pedagogical conditions for improving the effectiveness of practical field training of future intelligence officers]. *Teoriia ta metodyka navchannia ta vykhovannia*. 56. 51–65. <https://doi.org/10.34142/23128046.2024.56.04> [in Ukrainian]
- Kostiushko, I. A. (2023). Stratehii komandotvorenna u protsesi navchannia kursantiv-desantnykiv [Team-building strategies in the training of airborne cadets]. *Teoriia ta metodyka navchannia ta vykhovannia*. 55. 87–96. <https://doi.org/10.34142/23128046.2023.55.08>
- Pikus, D. L. (2025). Liderskyi potentsial yak chynnyk formuvannia hotovnosti instruktoriv navchalnykh tsentriv ZSU do profesiinoi vzaiemodii [Leadership potential as a factor in developing readiness of instructors of Armed Forces training centres for professional interaction]. *Teoriia ta metodyka navchannia ta vykhovannia*. 59. 250–263. <https://doi.org/10.34142/23128046.2025.59.18> [in Ukrainian]
- Polozhennia pro osoblyvosti orhanizatsii osvitnoho protsesu u vyshchykh viiskovykh navchalnykh zakladakh Ministerstva oborony Ukrainy, viiskovykh navchalnykh pidrozdilakh zakladiv vyshchoi osvity, zakladakh fakhovoi peredvyshchoi viiskovoi osvity [Regulation on the organisation of the educational process in higher military educational institutions of the Ministry of Defence of Ukraine]. (2024). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0453-24#Text> [in Ukrainian]
- Ryndin, Yu. I. (2025). Porivnialnyi analiz fakhovoi ta kursovoi pidhotovky maibutnikh ofitseriv rozvidky u konteksti formuvannia viiskovoho liderstva [Comparative analysis of professional and course training of future intelligence officers in the context of military leadership formation]. *Innovatsiina pedahohika*. 86(1). <https://doi.org/10.32782/ip/86.1.4> [in Ukrainian]
- Stratehiia voiennoi bezpeky Ukrainy [Strategy of Military Security of Ukraine]. (2021). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/121/2021#Text> [in Ukrainian]
- Tarasov, V. V. (2025). *Formuvannia profesiinoi mobilnosti maibutnikh ofitseriv viiskovykh ZVO u protsesi fakhovoi pidhotovky* [Formation of professional mobility of future officers of military higher education institutions in the process of professional training]: dys. ... 015. Vinnytsia : VDPU. 293. [in Ukrainian]
- Chkalov, A. (2024). Zmist poniattia profesiinoi mobilnosti maibutnikh ofitseriv rozvidky u vitchyzniani pedahohichnii dumtsi [The content of the concept of professional mobility of future intelligence officers in Ukrainian pedagogical thought]. In: *Psykhologo-pedahohichni problemy vyshchoi i serednoi osvity v umovakh suchasnykh vyklykiv: teoriia i praktyka*. Kharkiv. 393–398. [in Ukrainian]
- Shevchenko, T. H. & Syzykhyn, S. V. (2023). Kryterii, pokaznyky ta rivni sformovanosti fizychnoi hotovnosti maibutnikh ofitseriv-pravookhorontsiv do vykonannia zavdan za pryznachenniam u riznykh umovakh sluzhbovo-boiovoi diialnosti z aktsentovanykh vykorystanniam trenuvalnykh petel TRX [Criteria, indicators and levels of physical readiness of future law

enforcement officers for performing tasks in various conditions of service and combat activity using TRX training loops]. In: *Pidhotovka pravookhorontsiv v systemi MVS Ukrainy v umovakh voiennoho stanu*. Vinnytsia. 464–468. [in Ukrainian]

Інформація про автора:

Чкалов Артур Павлович

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2115-8363>; старший викладач кафедри організації застосування засобів технічних видів розвідки, Військова академія (м. Одеса), вул. Фонтанська дорога 10, м. Одеса, Україна 65009

e-mail: chkalovartur@ukr.net

Information about the author:

Chkalov Artur Pavlovych

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2115-8363>; Senior Lecturer, Department of Technical Reconnaissance Application, Military Academy (Odessa), 10 Fontanska Road, Odessa, Ukraine 65009

e-mail: chkalovartur@ukr.net

Цитуйте цю статтю як: Чкалов А. П. Критерії, показники та рівні сформованості професійної мобільності майбутніх офіцерів розвідки. *Теорія та методика навчання та виховання*. 2026. № 60. С. 212–227

DOI: <https://doi.org/10.34142/23128046.2026.60.15>

Дата надходження статті до редакції: 30.01.2026

Стаття прийнята до друку: 18.02.2026

Дата публікації: 13.04.2026

Creative Commons Attribution
NonCommercial 4.0 International